

Makale Geliş Tarihi: 06.09.2020
Makale Kabul Tarihi: 21.10.2020

DEMOKRASİNİN TARİHSEL EVRİMİ

HISTORICAL EVOLUTION OF DEMOCRACY

Veysel MANKAN*

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, Eski Atina'dan günümüze geçen yaklaşık 2500 yıllık süre içerisinde demokrasi kavramının anlam değişimini incelemektir. Demokrasi kavramının nasıl bir değişime uğradığı hakkında genel bir çerçeve çizilmek istenmiştir. Doğrudan demokrasiye çok yakın olan Atina Demokrasisi ve temsili demokrasi ile ilişkilendirilebilir bir rejim olan Roma İmparatorluk dönemi ve batı dünyası demokrasileri ele alınacaktır. Demokrasi üzerine son dönem tartışmalara değinilecektir. Ayrıca, özgürlüğün demokrasi ile ilişkisi ve özgürlüğün geleceğine dair tartışmalar üzerine değerlendirmelerde bulunulacaktır. Demokrasi ve özgürlüğe dair tartışmalar neticesinde; farklı zamanlarda farklı anlamlar yüklenen demokrasi kavramının, önümüzdeki süreçte de farklı anlamlar üstlenecek olduğu ve demokrasiye dair bir uzlaşımın inşa edilmesinin güç olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Anayasal Yönetim, Demokratik Yönetim, Demokrasi, Özgürlük, Türkiye.

ABSTRACT

The aim of the study is to examine the changes in the meaning of the notion of democracy as of the Ancient Athens during a period of 2500 years. The aim is to establish the general framework regarding the changes of the notion of democracy. The Democracy of Athens being directly very close to the democracy and the Roman Imperial period being a regime to be associated with the representative democracy and the democracies of the western world countries will be addressed. Recent discussions on the democracy will be discussed as well. Moreover, the relationship between democracy and freedom will be evaluated and the debates on the future of freedom will be discussed. As the result of discussions on democracy and freedom, it could be noted that the notion of democracy having different meanings in different periods will also be assigned different meanings in the future and it will not be possible to reach a consensus on democracy.

Keywords: Constitutional Governance, Democratic Governance, Democracy, Liberty, Turkey.

* Öğretim Görevlisi, Kırklareli Üniversitesi, E-Posta: veyselmankan@klu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5799-9298

1. GİRİŞ

İnsan toplulukları, aile, kabile veya imparatorluk gibi çeşitli şekillerde örgütlenmiş ve daha sonraki süreçlerde çeşitli siyasi mekanizmalar ya da kurumlar ortaya çıkarmış ve çeşitli olgular ile bu siyasi mekanizma veya kurumların değişip gelişmesine katkı sağlamıştır. Çeşitli politik mekanizma veya kurumlar diye tasvir etmeye çalışılan olgulardan birisi de şüphesiz Atina kent tarihine dayanan bireyin kendi kendisinin egemeni olması prensibi üzerine kurulu olan demokrasidir. Aristoteles ortak iyilik / ortak yarar için yurttaşların tamamının yönetimi olan *politeia*'dan -siyasal, anayasal yönetim- bir sapma olarak gösterdiği demokrasinin (Aristo, 2020), yönetimde egemen gücün mülkiyet sahibi olmayan sınıfın ellerinde olması durumu olarak (Aristo, 2010 ve 2020, Dursun, 2012, Uygun, 2017) tanımlandığı görülmektedir. Aristo'dan etkilendiği bilinen İbn Rüşd ve Farabi'nin de demokrasiyi / demokratik yönetimi, bozulmuş veya yozlaşmış politik rejimler olarak ifade ettikleri görülmektedir (Çaha, 2016:34; Farabi, 2011; İbn Rüşd, 2020).

Demokrasi, kökenleri Atina kent devletleri dönemine kadar uzanan bir kavramdır. Ancak Atina dönemini izleyen çok uzun bir dönem boyunca bahsedilmeyen bir konu olarak kaldığı ifade edilebilir (Uygun, 2017). Dahl'ın (2019) da ifade ettiği gibi bunca süre zarfında çok tartışılan demokrasi kavramı kişiye göre farklı anlam ifade etmiş ve bir süre uygulamada varlığı söz konusu olmadan, sadece bir fikir olarak varlığını sürdürdüğü görülmüştür. Atina şehir devletlerinde uygulama alanı bulan demokrasi fikri uzun bir süre kendisine uygulama sahası bulamamıştır (Eser ve Taylan, 2017). 20. yüzyılın ikinci yarısından önce demokrasinin varlığı bir istisnadır diyebiliriz (Uygun, 2017:9). 5000 yıllık devletli toplum örneklerinin varlığından bahsedilse dahi 2500 yıl önce Atina site devletleri ile başlayan demokratik yönetimli devletlerden / siyasal sistemlerden bahsedilebilir. Bir kuramın yararının, dünya için yeni düşünme biçimleri yaratması ile olabileceğini ifade eden Acemoğlu ve Robinsan'a göre (2020), Atinalılar dünyanın ilk Prangalanmış Leviathan'ını inşa etmişlerdir. Demokrasi, uzun süre toplulukların ulaşmak istediği odak noktası olmuştur. Başka bir deyişle ideal bir yönetim biçimi olarak düşünülmüştür. Demokrasi kavramı, tarihi boyunca anlam aşınmasına uğramıştır. Devlet idaresi için kullanılan siyasi rejim biçimi olmakla birlikte yönetim, siyasal katılım, eşitlik gibi kavramları barındırmasından dolayı rejim biçiminin ötesine geçtiği de söylenebilir. Demokrasi kavramının anlamı hususunda zemini sağlam bir uzlaşmadan bahsetmek pek mümkün değildir. Demokrasi kavramının tanımlama sürecinin politik bir süreç olduğu da söylenebilir.

Dahl'a (2019) göre, demokrasi üç büyük dönüşüm geçirmiştir. İlk dönem eski Yunan demokrasisi, demokratik olmayan şehir devletlerinin demokrasiye dönüşümünü içerir. Ulus devletlerin doğuşuyla birlikte, demokrasi ikinci dönüşümün içine girmiş ve temsili demokrasi modeline bürünmüştür. Böylece demokrasi, sadece şehir meclislerinde değil, genel ve temsili ulusal mecliste de işlemektedir. Günümüzde ise, demokrasi yeni bir dönüşüm sürecine yönelmiştir. Küreselleşmenin etkileriyle ulus devletinin siyasi, ekonomik, sosyal ve yönetsel yapısındaki aşınmalar temsili demokrasiyi de dönüşüme zorlamaktadır (Dahl, 2019). Bu dönüşümün bir yansıması olarak temsili demokrasiyi güçlendirme, katılımı artırma ve doğrudan demokrasi uygulamalarını geliştirme çabaları dikkat çekmektedir. Bu bakımdan demokrasi kavramı bir ideal olanı ifade etmektedir.

Devletin, demokrasinin kökeni, devlet yönetimleri, hür olan ve hür olmayan toplum ayrımı, yönetim çeşitleri ve yönetsel yapı, özgürlüğün demokrasi ile ilişkisi ve özgürlüğün geleceğine ilişkin birçok tartışma, teori ve örnek teşkil edecek olguların olduğu aşikârdır. Modern dönem devlet anlayışı tartışmaları ve tartışılan temel hak ve özgürlükler nezdinde, devlet kapasitesi ve demokrasi ilişkisi çok tartışılmakta olup özgürlüğün geleceği tartışmaları ise bu tartışmaların odağında yer aldığı görülmektedir. Bu söz konusu tartışmaların sürdüğü bir dönemde demokrasinin çağlar boyu evrimini ortaya koymak adına Atina şehir devletinden günümüze kadar geçen zaman dilimi içerisindeki serüvenine değinilmesi çalışmanın asıl amacı olmuştur. Demokrasi kavramı üzerine değerlendirmelerde bulunma hedefi olan bu çalışmada antik Atina kent devletleri dönemi ve Roma dönemi demokrasi anlayışı ve orta çağın demokrasiden ne anladığı konusuna değinildikten sonra modern dönemde demokrasi kavramı ve son dönem tartışmalar üzerine değerlendirmelerde bulunulacaktır. Demokrasi ve özgürlüğe dair tartışmaların incelenmesi sonucunda, farklı zamanlarda farklı anlamlar yüklenen demokrasi kavramının, önümüzdeki süreçte de farklı anlamlar üstlenecek olduğu ve demokrasiye dair bir uzlaşımın inşa edilmesinin güç olduğu ifade edilebilir.

2. ATİNA VE ROMA'NIN DEMOKRASİ ANLAYIŞI

Grekçe *demos* (halk) ve *kratos/kratein* (yönetim) kelimelerinden oluşan *demokratia* kavramı, eski Yunanlıların MÖ 5. yüzyılda, yönetim biçimlerini tanımlamak için kullandıkları görülmektedir (Uygun, 2017:10). Yunanca *demokratia* sözcüğünden türemiş ve Türkçeye, Fransızca *democratie* sözcüğünden geçmiştir. Demokrasi kavramı, Herodot zamanından beri Yunanlı kökeni, "Halkın Yönetimi" anlamında kullanılmıştır (Zakaria, 2014:13-18).

Eflatun'a göre en iyi anayasa örneği demokrasi ve tiranlıktan oluşması gerekir (Aristo, 2010). Demokrasi esaslı bir anayasa en iyi anayasa mıdır? Öyleyse iyi yönetim, Aristo'nun

demokrasilerde halkın ya da *demos*'un en üstte olduğu ifadesinde yer aldığı söylenebilir mi? Aristo'ya göre vatandaş devletlerdeki egemen güçtür, çoğunluğun anayasal yönetiminden demokrasi oluşur (Aristo, 2010). Aristo anayasayı; devletlerin yetkiye sahip kamu görevlerinin dağıtılması, egemenliğin ve bütün bir toplumsal bileşimin her durumda gerçekleştirmeyi hedeflediği amacın belirlenmesi için benimsediği düzenleme olarak nitelenmekle birlikte, anayasayı demokrasi ile özdeşleştirmiş ve bu durumda en iyi anayasanın olacağını belirtmiştir. Burada halkın hâkimiyetini aslında bulmak kolay değil. Başka bir ifadeyle, *demokratia* kelimesinin manası bu konuyu açıklamaya yetmiyor. Hiçbir yerde halkın egemenliği ya da hükümdarlığı var olamıyor (Popper, 2010:163). Aslında yine Popper'in deyimiyle, bürokrasinin ya da bürokratin daha doğrusu bir çıkar grubunun hâkimiyeti ortaya çıkıyor. Çoğunluğun özgür olması önemli bir unsurdur. Aristo'ya göre, demokrasilerin var olduğunun bilinebileceği iki işaret vardır; *çoğunluğun egemenliği* ve *özgürlüktür* (Aristo, 2010). Perikles, ünlü cenaze söylevinde, idare şekillerinin adını *demokratia* olarak tanımlıyor. *Demokratia* isminin kaynağı ise birkaç kişiye değil bütün yurttaşlara dayanması olduğu ifade ediliyor. Perikles, yasalarının, devlet işlerine şu veya bu soydan değil gösterdiği yetenekle herkesin yer alabileceğini ifade ediyordu. Yurda iyiliği dokunabilecek bir yurttaşın şerefli bir yer kazanmasının, bireyin fakirliği ya da alçak bir sınıftan oluşunun engel teşkil etmeyeceğini ifade etmişti.

Doğrudan demokrasiye çok yakın olan ve Atina Demokrasisi olarak anılan *demokratia*, Atina şehir devletlerinde uygulanmıştı. Teorik olarak bütün yurttaşlar mecliste oy verme ve fikrini söyleme hakkına sahip olmakla birlikte o günkü *Demokratia*'da kadınlar, köleler ve o şehir devletinde doğmamış olanlar, yani yabancılar söz konusu haklara sahip olamazlardı (Uygun, 2017). Fakat Antik Yunan'da aslolan, *polis* yani sınırlı bir alan ve az sayıda vatandaşı temsil eden soylular ve köle sahipleriydi (Aristo, 2020, Uygun, 2017). *Demokratia*'nın en uygun uygulayıcısı Atina şehriydi. Bazı dönemler 400 bini zorladığı tahmin edilse de ortalama 300 bin civarında bir nüfusa sahip (Uygun, 2017) olduğu tahmin edilir. Bu nüfusun yaklaşık 10 ile 20 bin (Uygun, 2017) arasında Atina vatandaşı olmayan yerleşik yabancılar tahmin ediliyor. Oy verme hakkına sahip yirmi yaşını geçmiş erkek yurttaş sayısı ise 30 ila 40 bin (Uygun, 2017) arasında olduğu yönünde tahminler söz konusu. Bu rakamların kesinliği hakkında net bir yargıda bulunmak çok zordur. Nitekim kadın ve kölelerin sayılmaması (Uygun, 2017) bu rakamların tahminden öteye geçememesine sebep olmaktadır.

Antik Yunan'ın, doğal devlet ve şehir mihverli siyasal düşüncesinin Helen döneminde bireyci ve dünya devleti, dünya vatandaşlığı ferasetine evrildiği söylenebilir (Çaha, 2016).

Roma İmparatorluk döneminde uygulanan devlet sistemi, temsili demokrasi ile ilişkilendirilebilir bir rejimdi. Roma imparatorluk devlet sisteminde sosyal sınıf temelli demokratik haklar şekillenmişti ve ayrıca elit sınıfın güçlü olduğu bir devlet sistemiydi. Buna benzer eski Hindistan'ın bazı bölgelerindeki sistemler (Moore, 2012; Uygun, 2017) örnek olarak verilebilir. Romalılar kurdukları sistemlerine *republic* ismini koydular ve cumhuriyetin halka ait olduğu (Uygun, 2017) mesajını verdiler. Fakat Romalıların cumhuriyet yönetimine katılması, aristokratlar ve özellikle soylular ile sınırlıydı. Nitekim söz konusu Antik Yunan döneminden 20. yüzyıla kadar var olan demokrasilerin genelinde katılımın sınırlı olduğu söz konusudur. Bu sınır genelde erkekler lehineydi. Aslında Roma'da uygulanan demokrasi ile Antik Yunan'da uygulanan demokrasiyi vatandaşlık bağlamında birbirinden ayırmak lazım. İnsan veya yurttaş olarak bireyin -doğal insan veya toplumsal insan- çelişkilerle anlaşılmasına Rousseau karşı çıkmıştı (Rousseau, 2013). Locke'un değindiği Burjuva bireyi – Roma yurttaşı arasındaki farklılıklar, söz konusu çelişkinin altında yatan şey olduğu söylenebilir (Locke, 2019). Bu çelişkinin Rousseau'nun özel çıkar ve genel çıkar ikileminde somut hale geldiği de ifade edilmelidir. Nitekim Roma cumhuriyet yönetimi fetihler sonrası, halka Roma vatandaşlığı vererek fethedilen bölgelerde yaşayan halkı Roma vatandaşı olma ayrıcalığına kavuşturdu. Söz konusu durum antik Yunan demokrasisinde mümkün olmayan bir durumdu. Antik Yunan'da katı sınıf ayrımı yaşamın her alanında hakimdi. Fakat Romalılar, antik Yunanlıların uyguladığı gibi ve Dahl'ın (2019) da ifade ettiği üzere, halk meclisleri tarafından bazı işleri yapan memurları seçme metodu olarak bir temsili hükümet sisteminin işlerliğini sağlayacak bir girişimde bulunmadıklarını ifade etmek hiç de yanlış olmaz.

Eski Atina şehir devletlerine dayanan, en iyi uygulayıcısı Atina'dan dolayı *Atina Demokrasi*'si olarak da adlandırılan ve tüm yurttaşların içinde olduğu meclis veya *Eklesya* tarafından tüm kararların alındığı (Uygun, 2017; Aristo, 2020) diye genelledebileceğimiz klasik demokrasi, yaşama alanı bulmuş demokrasi çeşitlerinden birisidir. Vatandaşların politik mesuliyetlere katılma isteği olması Atina demokrasisini önemli kılan bir özelliğidir. Bireyin insanlarca kurulan topluluğun veya düzenin dışında hayat bulamayacağı düşüncesi gerek Aristo'da ve gerekse Platon'da bireye has özellikler içerisinde yer almamıştır (Arendt, 2017). Çiçero'nun 'Kamu Devleti' diye isimlendirdiği ve bir araya gelip kamu devletini oluşturanların karşılıklı faydalardan yararlanmak istekleri olduğunu, haklar üstüne ortak bir anlaşmayı yasalarla sağladıklarını ve büyük bir sayıda oluştuklarını ifade etmiştir (Tunçay, 2018).

3. ORTA ÇAĞ VE DEMOKRASİ

Orta Çağda demokrasi kavramının gelişme süreci biraz daha farklıdır. Magna Carta Libertatum'un ilan edilmesiyle başlayan süreç aslında halk ve din adamları lehine kralın başta vergi gibi konular olmak üzere kralın yetkilerinin kısıtlanması olayı durumun fitilini ateşleyen unsurlar arasında yer almasını sağlamıştır. Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi ve Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi olayları ise demokrasi kavramına yükselme dönemini yaşatan ve demokrasiye ciddi katkılar sağlayan diğer önemli hadiseler olarak sayılabilir. İtalyan şehir devletleri, İskandinav ülkeleri ve İrlanda gibi değişik coğrafyalarda demokratik kurallarla yapılan seçimler gibi uygulamaların söz konusu olduğu biliniyor. Bu uygulamalara tam bir demokratik uygulama dememiz pek doğru olmaz. Çünkü bu uygulamaların olduğu ülkelerin hemen hemen tamamında söz konusu uygulamalara katılan vatandaşların cinsiyet veya verdikleri vergiye göre çeşitli kısıtlamalara maruz kaldığı bir durum söz konusu olmuştur. 11. yüzyıl, Batı dünyasının gerek sosyal yapısında ve gerekse politik örgütlenmelerde önemli dönüşümlerin başladığı görülmüştür (Touchard, 2015:161). Orta Çağ yönetimlerinden kabuğunu kırmaya çalışan Avrupalılar için, demokrasiyi, hükümet baskılarından kurtulmanın bir yolu olarak yorumlamak yanlış bir değerlendirme olmaz.

1788 yılı Amerikan anayasası hükümetlerin seçimlerle kurulmasını ve insan hak ve özgürlüklerin korunmasını sağlaması esas itibariyle liberal demokrasinin ilk örneklerinden sayılabilir. 1960'lı yıllara kadar siyahların oy kullanma hakkı olmadığı Amerika'sında (Dahl, 2015), 1960 yılları içerisinde yapılan değişiklikler ile kölelerin özgürlüğü sağlandı ve siyahlara oy verme hakkı getirildi. Bir başka olay ise, iktidarın halkın seçeceği bir parlamento ile kral arasında paylaşılan 1789 Fransız Devrimi ile hazırlanan anayasa örneğidir. Tabi bu örnek uzun ömürlü olmayan bir demokratikleşme olarak değerlendirilmeli ve hatta Napolyon ile demokratik ilkelerden bir hayli uzaklaşıldığını söyleyebiliriz. Vikinglerin eşitlik fikri bile maalesef özgür erkekler arasında bir eşitlikten öteye gidememiştir. Nitekim Vikinglerde varlıklı bir sınıfın altında hizmet eden köle sınıfının varlığı kadar gerek Yunan ve gerek Roma da olduğu gibi birkaç yüzyıl sonra modern dönem diye adlandırdığımız çağda, başta Avrupa ülkeleri olmak üzere Amerika gibi 19 ve 20. yüzyıl sömürge devletlerinin de köleleri vardı. Dolayısı ile liberal demokrasi diyeceğimiz düşüncede, özgürlük ve eşitliğin bir arada olduğu haldeki eşitlikle uyuşamayacağı aşikârdır. Eşitlik kavramı aslında eşitlik karşıtı sert ve asıl hakikatleriyle buluşmuş oldu. Nitekim Amerikan Bağımsızlık Bildirgesinde yer alan insanların tümünün eşit yaratıldığı ibaresinden yüzyıllar sonra bugün birçok eşitsizlik diye tanımlayabileceğimiz uygulamalar yok olmasına rağmen belki de yok olan kadar önemli

sayıda eşitsizlikler bugün varlığını hala koruyabilmiştir. Batı uygarlığına şartları nezdinde dünyaya yayılan demokrasi kavramı Antik Yunan ve orta çağ dönemlerinde dine karşı bir felsefe olarak gelişmiş olduğunu iddia edilmesi de mümkün bir durum. Nitekim Tanrı karşısında insanın yüceltmeye çalışılması, Kilise karşısında güçlü kurumlar, doğmalar karşısında akıl ve değerler yerine bireysel ya da toplumsal çıkarlar öne sürüldüğü dönemler akabinde İngiliz Devrimi makineleşme sonrası yine insanın tanrıya karşı zaferi olarak ilan etmeleri de bu düşünceyi destekleyen bir dizi olaylardır.

4. MODERN DÖNEM DEMOKRASİ ANLAYIŞI VE TARTIŞMALAR

Demokrasi tarihinin iki bin beş yüz yıl geriye, Eski Yunan'a kadar gittiği yönündeki gerçeğin yanında, siyasal bir sisteme, bir ütopyaya dönüşmesi 19. yüzyıl ve sonrası bir döneme tekabül ettiği söylenebilir. Günümüzde devlet ve sivil toplum arasındaki dengeli, kurumsallaşmış ancak dinamik etkileşime demokrasi denmektedir (Özler, 2011). Demokrasi fikrinin uzun bir aradan sonra tekrar politik olanın konusu haline gelmesinin önemli sebepleri olarak, hızlı kentleşme ve sanayileşme sonrası toplumsal kitlelerin sistemi etkileme çabasının dillendirilmesi olarak gösterilebilir (Eser ve Taylan, 2017). Modern anlamda, günümüz durumuna uygun demokrasi genç sayılmaz fakat antik olduğu söylemi de doğru olmaz (Dahl, 2019). *Demokrasinin tesir ettiği alanların büyümesinin sebeplerinden ne kadarı ilk kaynağından ve ne kadarının icat edilmesiyle açıklanabilir?* Dahl tarafından sorulmuş bu soru, aslında demokrasinin kısa sürede aniden icadının mümkün olamayacağını açıklamayla ilgili olup ve uygun koşullar ve farklı coğrafyalarda ve farklı anlarda var olduklarına ve her biri diğerinden bağımsız olarak yeniden icat edildikleri sonucuna varılmaktadır (Dahl, 2019). Asırlardır tartışılan demokrasi kavramı için neredeyse tüm kesimlerin veya bireylerin üzerinde anlaşabileceği tanımlamalara ulaşılmaya çalışılmıştır. Fakat uzlaşma sonucu bir fikir için yeterli süre geçmesine rağmen günümüzü tarif etmek için bir hayli eksik kalmaktadır (Dahl, 2019). Çelik'in (2008), demokrasi, "*fikir alışverişinin yapıldığı, toplumun deneme ve yanılmayla sorunlarını çözdüğü bir araştırma faaliyetidir*" şeklindeki tanımı, demokrasi üzerine ulaşılabilecek bir tek sonucun olamayacağını en baştan hissettirdiği gibi tartışılan sorunların taraflarını bir araya getirmesi durumu ise birçok kuramda yer alan *katılım* ögesinin önemini vurgular gibi durmaktadır.

Acemoğlu ile Robinson, Fukuyama, Huntington, Moore, Tilly, Uygun ve Zakaria'nın çözümlmelerine göre, 20. yüzyıl demokrasinin çok hızlı değişim ve gelişim gösterdiği bir yüzyıl olmuştur. Birinci Dünya Savaşı sonrası Osmanlı'nın yıkılışı ve birçok devletin kurulması, bu yeni ülkelerin genel manada anti demokratik yönetim biçimlerine sahip

olmadığı, fakat bu dönemde aynı zamanda batıda birçok ülkede, özellikle İspanya, İtalya, Almanya, Portekiz gibi ülkede diktatörlüklerin var olduğu, başta Küba, Japonya ve Sovyet Rusya’da olmak üzere pek demokratik olmayan yönetimlerin iktidar sahibi konumunda oldukları, daha önceden geçmişi bulunan sömürgecilik birinci dünya savaşı sonrası halen devam etmiş ve ikinci dünya savaşı sonrası en azından görünen kısmı ile son bulmaya başladığına kadar önemli birçok unsurun yaşandığı yüzyıl olduğu görülmektedir. İkinci Dünya Savaşından sonra öncelikle Batı Avrupası başta olmak üzere birçok coğrafyada demokratikleşme hareketleri ortaya çıkmıştır. Bu süreci soğuk savaşın bitmesiyle liberal demokrasinin artık tüm dünyada varlığını güçlendireceğini tarihin sonu makalesi ile Francis Fukayama (2012) duyurdu. Ayrıca 20. yüzyıl ikinci yarısında dünya genelinde siyasi değişimler yaşandı. Bunun en önemlisi demokrasi dışında rejim seçeneklerinin yok olmasıydı. Varlığını devam eden bir siyasi rejim olduysa da farklı ve garip kalıntı denebilecek durumlar içerisinde yer aldı veya siyaset sahnesinden çekilmek durumunda kaldılar (Dahl, 2019:7). “*Bütün bu durumlar karşısında demokrasinin dünya üzerinde bir hâkimiyet kurabildiği söylenemez*” (Dahl, 2019:7). Demokrasi batı dünyasında doğup gelişmiş bir olgudur. Bu ifadenin dayanağı Dahl’ın (2019) da ifade ettiği üzere, Avrupa ülkelerinde ortaya çıkan birçok politik fikir ve söylemlerin daha sonraki süreçlerde bazı demokratik kanı ve örgütlerin temel ilkeleri halini almasıdır.

19. yüzyıla gelindiğinde, siyasal iktidar yetkisini kullanan *demosun* kapsamı değişti. Artık eli silah tutan erkekler, vergi ödeyenler, yerleşik olanlar, beyaz ırktan olanlar veya belli etnik bir grup ya da dine mensup olanlar (Dahl, 2019; Heywood, 2006; Uygun, 2017; Zakaria, 2014) kapsam içerisinde yer almaya başladı. Kadınların ve siyahların bu nitelikteki halk kapsamına dahil olmaları çok daha sonraki zamandır. Dahl’ın (2015) *Amerikan Anayasası Ne Kadar Demokratik* eserinde de görüleceği üzere, demokrasinin sağlayıcısı veya öncüsü rolü biçilen Amerika Birleşik Devletleri anayasasında kölelik ile düzenlemelerin dahi çok uzun bir zamandan sonra olduğu görülmektedir. Demokrasinin (liberal demokrasi olarak) bugünkü anlamını kazanmasında ve günümüzdeki konumuna ulaşmasında, büyük ölçüde 20. yüzyıldaki gelişmelerin etkili olduğu söylenebilir. Bu gelişmeler arasında demokratik yönetimle beraber yaşamını sürdüren İtalyan Faşizmi, Alman Nazizmi gibi rejimlerin yüzyılın ikinci yarısına girmeden çökmesi, yüzyılın son çeyreği içinde ise sosyalist rejimin çökmesi, buna mukabil demokrasinin liberalizmle birlikte kendine yaşam alanı açması, güç kazanması ve galibiyetini ilan etmesi, uluslararası toplumun demokratikleşmeyi desteklemesi, genel ve eşit oy hakkının Yirminci yüzyıl içinde giderek genişlemesi, kadınlar ve azınlık grupları gibi

oy hakkından uzun süredir mahrum olan kesimlerin de genel oy kapsamına girmesi¹ gibi sebeplerin öne çıktığı söylenebilir (Dahl, 2019, Heywood, 2006).

Huntington 20. yüzyılda demokrasinin genişlemesini dalga teorisi ile açıklamaya çalışmaktadır. Huntington'a göre, son on yıl içindeki demokratik geçişler, modern dünya tarihinde demokratizasyonun üçüncü dalgasını oluşturur. İlk uzun süreli demokratikleşme dalgası 1820'lerde ABD'de erkek nüfusun büyük bir kısmına oy hakkı verilmesiyle başlamış ve hemen hemen bir yüzyıl boyunca, 1929'a kadar 29 demokrasi ortaya çıkararak devam etmiştir. Ancak 1922'de Musolli'nin İtalya'da iktidara gelmesi, dünyadaki demokratik devletlerin sayısını 1942 yılına kadar 12'ye indiren, bir *ters yönde dalga*nın başlangıcını belirlemiştir. II. Dünya Savaşı'nı Müttefik devletlerin kazanması, 1962 yılında 36 ülkenin demokratik olarak yönetilmesiyle doruğa ulaşan ikinci bir demokrasi dalgasını yaratmıştır. Fakat bunu demokrasilerin sayısını tekrar 30'a indiren ikinci bir ters dalga (1960-1975) takip etmiştir. 1974'te başlayan ve küresel bir nitelik gösteren üçüncü demokratikleşme dalgası, Avrupa, Asya ve Latin Amerika'da yaklaşık 30 ülkede otoriter rejimlerin yıkılarak yerine demokratik rejimlerin yerleşmesine yol açmıştır (Huntington, 1993, Uygun, 2017, Tilly, 2014). Temsili demokrasilerde bireylerin bürokrasi ile ilişkilerini değerlendirdiğimizde, vatandaşların seçmen, kamu görevlilerinin ise uygulayıcı rolünde olduğu görülmektedir. Huntington'un demokratikleşme dalgaları ile Tilly'nin demokratikleşme ve demokratikleşmenin geri çevrilmesi tezlerinin örtüştüğü görülmektedir (Huntington, 1993 ve Tilly, 2014).

Radikal Demokrasi, Katılımcı Demokrasi ve Müzakereci Demokrasi gibi yeni demokrasi modelleri konuşulmuş ve tartışılmıştır. Radikal demokrasi aslında klasik liberal demokrasinin yerini almış bir demokrasi çeşidi olarak ifade edilebilir. Nitekim farklılıkların meşruluğunu savunmuş ve ayrıca çoğulcu siyaset anlayışı penceresinden kimlik siyasetini gündeme getirmiştir. Müzakereci demokrasi, farklılıkları dışlamayan tam tersine farklılıkları teşvik eden, farklılıkları toplumun zenginliğini artıran bir temel öge kabul eden bir anlayıştır (Yılmaz, 2001). Aslında Mouffe'nin (2000) de ifade ettiği gibi müzakereci demokrasi, daha önce var olan bir düşüncenin yeniden canlanmasıdır. Günümüzde temsili demokrasiler, temsili kurumlar ve siyasal aktörlerin (siyasi parti ve baskı grupları) sahip olduğu katı hiyerarşik yapı, kolektif kimliklerin tanınması talepleri ve siyasetin teknik-uzmanlık tarafının artması gibi sorunlarla mücadele etmek zorundadır (Köker, 1996 ve Keyman, 2005). Ayrıca

¹ Günümüzün ileri demokrasilerine bakıldığında; örneğin İngiltere'de genel oy hakkının, kadınların tüm oy hakkını elde ettikleri 1928'e kadar tesis edilemediği, ABD'de Afro-Amerikalıların ilk kez 1960'ların başında güney eyaletlerde oy kullanabildikleri ve İsviçre'de ise kadınların ancak 1971 yılında oy hakkına kavuştukları görülmektedir (Heywood, 2006).

temsili demokrasilerin meşruiyetine ilişkin tartışmalar yatay demokrasi örüntülerinin toplumda nasıl yaygınlaştırılacağı, bireylerin devletten özerkliğinin nasıl sağlanacağı, katılımın nasıl artırılacağı, bireylerin soyut özneler olmaktan nasıl kurtulacağı ve farklı kimlik taleplerine nasıl cevap verileceği konularına odaklanmaktadır (Tosun, 2001: 117-121). Bu sorunlara bir çözüm olarak doğrudan demokrasi uygulamaları, radikal demokrasi, güçlü demokrasi ve müzakereci demokrasi gibi demokrasinin demokratikleştirilmesini amaçlayan modeller de önerilmiştir. Arnhart'a (2018) göre, modern dönem demokratik devletteki yurttaşlık ile Atina şehri polisteki yurttaşlık arasında dört önemli fark bulunmaktadır. Birinci farklılık, poliste yurttaş politik işlere doğrudan katılırken modern politik devletlerde hükümette yurttaşlar için faaliyette bulunan başkaları tarafından temsil edilme söz konusu. İkinci farklılık, modern devletin büyüklüğüne karşı polis küçük ölçekli şehir devletiydi. Üçüncü farklılıkta, devlet toplum ayrımı var iken poliste her birey aynı zamanda bir politikacıydı ve söz konusu böyle bir ayrım yoktu. Modern yurttaşların aksine, polis yurttaşlarının, yurttaşlığı rejime göre olması ise son farklılık olarak gösterilmiştir. Demokratik bir poliste yurttaş olan, oligarşik bir poliste yurttaş olmayabilirdi (Arnhart, 2018). Locke (2019) insanların doğaları gereği eşit ve özgür olduklarını kabul etse dahi, mülkiyet haklarına öncelik vermesi, modern anlamda siyasal eşitlik veya demokrasiyi benimsemesini engellemiştir. Temsili demokrasi konusunda Rousseau'nun (2013), *temsilcilerini seçen halkın özgürlüğünü hatta varlığını kaybettiği* şeklinde bahsettiği parlamento üyelerinin seçiminde halkın özgür olduğu ve seçimden sonra köleleştiği, egemen otorite olan halkın temel yasaları yapması gerektiği düşüncesinin aslında gerçek demokrasi kavramına uygun olduğu söylemek doğru olacaktır. Rousseau'ya göre her meşru yönetim cumhuriyettir ve Rousseau'cu anlamda bir monarşi bile cumhuriyet olabilir. Demokrasiyi bir uzlaşmalar yüksek okulu olarak ifade eden Bernstein demokrasinin *halk egemenliği* tanımını, derinliğe inmeyen son derece biçimsel bir tanım olduğunu ifade etmiştir (Tunçay, 2015). *Çoğunluğun Despotizmi*'ni savunduğu ve *totaliter bir demokrasi* kuramını öngördüğü gerekçesiyle yoğun eleştiri alan (Uygun, 2017:136) Rousseau'ya göre, tabiat halinde insanlar özgürdür (Rousseau: 2013). Locke, Rousseau ile bu konuda aynı fikirdedir. Rousseau, her bireyin kendi kendini yönettiği, devlet öncesi dönem kadar özgür olduğu bir toplum düzeni kurma amacındadır ve Rousseau'da, Locke ve Hobbes gibi, hakimiyetin toplumdan Leviathan'a ya da yöneticilere aktarıldığı düşüncesi yoktur (Uygun, 2017:139-141). Radikal örneğinin Jean-Jacques Rousseau (2013) tarafından dile getirildiği (Heywood, 2018:156) kalkınmacı demokrasi, birey ve toplum gelişmesini esas alan sistemine bakıldığında ve ayrıca demokrasinin giderek temel hak ve özgürlükler, hukukun üstünlüğü gibi değerleri içselleştirdiği de göz önüne alınırsa,

Rousseau'nun seçim ile oluşan aristokratik iktidarın genel iradeyi daha iyi yansıttığı inancı bizi günümüz demokrasi anlayışına hizmet ettiği tezine götürür (Rousseau, 2013 ve Çaha, 2016). Demokrasinin faydasının toplumun politik katılımını temin etmek, vatandaşların ufkunu ve hassasiyetini perçinlemesi olduğunu söylemesi ile John Stuart Mill (2017), Kalkıncı demokrasinin, Liberal demokrasiye ölçülü durumunu ortaya atmıştır. Özgürlüğün önceliği ya da eşitliğin önceliği tartışması içerisinde söz konusu iki kavramın bir arada olacağı düzen ya da yöntem kurulması tartışılmış ve özellikle Liberal Demokrasi olmak üzere çeşitli akımlar gün yüzüne çıkmıştır. Aristo devletin ve anayasanın demokratik olabilmesinin temelinde özgürlük olduğunu söylemişti (Aristo, 2010). Rousseau özgürlüğe ulaşmak için *genel iradeye itaat*ı önermişti (Rousseau, 2013). Siyasi eşitlik ve özgürlüğü isminde barındıran Liberal Demokrasi, siyaset disiplinindeki liberalizm için geçerli olduğunu ekonomik liberalizmde pek söz konusu olmadığını belirtmek gerekir. Liberal Demokrasiyi bireysel hürriyetlerle sınırlanmış ve halk tarafından siyasi eşitlik çerçevesinde yapılan seçimle belirlenmiş temsili bireylerden oluşan iktidarın olduğu siyasal sistem olarak tanımlamak yerinde olacaktır. Liberal demokrasiye zıt çizgide yer alan, siyasi eşitlik kavramını sosyal demokrasi ve ekonomik eşitlikten ayrı düşünemeyeceğini savunan komünist rejimler içerisinde kendine yer bulmuş ve gelişmiş demokrasi çeşitlerini kapsayan bir başka demokrasi çeşidi olarak sosyal demokrasiden bahsetmek mümkündür. Bir ülkenin ideal demokrasi kriterleri olmasa dahi, adil seçimler, ifade hürriyeti, otonom kurumlar, yönetim ve yönetim kademelerine vatandaşların dahil edilmesi ve bilgilendirme ve bilgi edinme yollarının açıklığı gibi bazı ideal ilkelere sahip olması ile demokratik devlet olarak anılmayı hak ettiği ifade edilebilir. Nitekim bahsedilen ilkeler, Dahl'ın demokratik ülkelerde gerçekleşmesi gereken asgari şartlar olarak modern temsili demokrasinin siyasi kurumları olarak saydığı ilkelere².

Tüm bu tartışmalar nezdinde, demokrasinin genel çerçevede iki temel değere veya ilkeye dayandığı söylenebilir. Bu değerlerin *özgürlük* ve *eşitlik* olduğu (Dahl, 2019) söylenebilir. Ancak bireysel özgürlüğün ve bireyler arasında eşitliğin tanınıp hukuk bakımından güvence altına alınmadığı hiçbir siyasal toplumda demokrasinin varlığından söz edilemez. Özgürlük, kısaca bireyin eylem olanaklarının yani kişinin olmak istediği gibi olmasının ve yapmak istediğini yapmasının engellenmemesini ifade eder. Demokrasilerde bireyler bir yandan iktidarı kullanacak kişileri seçerken, diğer yandan bireysel özgürlüklerini iktidara karşı koruma hakkına da sahiptir. Eşitlik, bütün bireylerin insan olmak bakımından eşit siyasal değerde olmasını, bireyler arasında ayırım yapılmamasını, herkese eşit muamele

² Robert A. Dahl Demokrasi Üzerine isimli eserinde modern temsili demokrasinin siyasi kurumları olarak; 1) Seçimle belirlenmiş memurlar, 2) Özgür, adil ve sık sık yapılan seçimler, 3) İfade özgürlüğü, 4) Alternatif bilgilendirme kaynakları, 5) Kurumsal özerklik ve 6) İfade özgürlüğünün sonucu olarak vatandaşların dahil edilmesi (katılımı) olduğunu ifade eder.

edilmesini ve siyasal yönetim sürecine katılım konusunda bütün toplum üyelerinin eşit derecede hak sahibi olduklarını -fırsat eşitliği çok ön plana çıkmaktadır- ifade eder. Zakaria'nın, demokrasiyi doğuran şeyin özgürlük olduğu (Zakaria, 2014:31) yönündeki düşüncesinin önemsenmesi gerektiği ifade edilmelidir. Bugün demokrasi dendiğinde aslında liberal değerler üzerinde yükselen, liberal düşüncenin ilkeleriyle bütünleşen liberal demokrasi anlaşılakta olduğu kabul edilmektedir. Bu nedenle demokrasinin ilkeleri olarak liberal demokrasinin ilkelerini; özgür ve adil seçimler, çoğunluğun yönetimi, sivil/medeni haklar ve siyasal özgürlükler, çoğulculuk, seçilmişlerin üstünlüğü ve ekonomik özgürlükler olarak sıralamak mümkündür (Dursun, 2012).

Demokrasi tartışmalı bir kavram ve özellikle 19 yüzyıldan itibaren başvurulan demokratik çözüm olan çoğunluk kavramı ve Mill tarafından çoğunluğun tahakkümü/yönetimi (%51'in yönetimi) olarak adlandırılan ve bunun politikanın temel ölçütü olmasına karşı çıktığı durum sosyal yorumcu Alexis de Tocqueville (2019) tarafından *çoğunluğun despotizmi* şeklinde tanımlamasıyla yer bulduğu söylenebilir. 20. yüzyılda liberallerin büyük bir bölümü, demokrasiyi bir erdem olarak görmeye başlamıştır. Tocqueville çoğunluğun yönetimi ve çoğunluğun despotizmi arasında önemli bir ayırım yapmıştır. Tocqueville demokraside çoğunluğun yönetimine saygı duymuş ve söz konusu çoğunluğun azınlık haklarının ihlaline haksız zararı ve müdahalesine ise karşı çıkmıştır (Dahl, 1993:212). Tocqueville'in, demokratik çoğunluğun kararlarının özgürlüğe engel olabilecek kararlarının demokrasi için tehlike olduğu yönünde söylemi söz konusudur (Tocqueville, 2019). Liberal bir rejim monarşik, aristokratik veya demokratik olabilir. Nitekim liberalizm iktidarın sınırlı olup olmadığı ile ilgilenmiştir (Uygun, 2017:128). Liberal düşünürler bireyin özgürlüğünün toplum ve devlet karşısında güvence altına almak için doğal haklar kuramını geliştirmiştir (Uygun, 2017:130). Özgürlüğe ulaşmak için "*şiddete başvurmanın gereği veya zorunluluğu var mıydı?*" sorusuyla çözümlenmelerine başlayan Moore, çağdaş liberal demokrasiye, faşizme ve komünizme varan birbirlerine seçenek oluşturan bu üç yoldan tarihsel gelişmelerini karşılaştırmalı olarak açıklamaya çalışmıştı (Moore, 2012). Antik devletlerde, soylular ve yoksullar arasında çıkar çatışması; 19. yüzyılda sanayi döneminde, proletarya ve burjuva arasındaki ekonomik çıkar (Uygun, 2017:213) şeklinde devam ettiği görülmektedir.

Modern demokrasi Lincoln Abraham'ın 1863'te ifade ettiği üzere, "*halkın, halk tarafından, halk için yönetimi*" kavramına yakındır (Uygun, 2017:174). Zakaria'ya göre, Yunanlı kökeni, *halkın yönetimi* olan demokrasinin, otoritenin tabana doğru el değiştirmesinin olduğu ve hiyerarşilerin yıkılması, kapalı sistemlerin artık dışarı açılması ve kitlelerin baskılarının toplumsal değişimin öncülü olmaya başladığı gibi durumlar yaşanmaya

başlamıştır (Zakaria, 2014). Zakaria'nın, süreç halinde olan bu duruma *demokratlaşma* ismini kullandığını ve demokrasinin artık bir yaşam biçimi olduğu çözümlenmesine rastlanılmaktadır. Gücün tepeden tabana el değiştirmesi olan *demokratlaşma*, Huntington'un ifadelerinde de yer almıştı. Nihayet, Zakaria'ya göre, demokrasi, tek meşruluk kaynağı olarak dünyanın büyük bir kısmını etkisi altına almıştır (Zakaria, 2014).

Modern demokrasiler, katılımı 3-5 yılda bir yapılan seçimlere indirgeyerek, sosyal ve siyasal sorunlara ilgi duymayan bir yurttaş modeli ortaya çıkararak ve bu demokrasilerde artık yurttaşlık sürekli bir kimlik olmaktan çok, kişilerin ara sıra taktıkları bir maske olarak anlaşılmaktadır (Uygun, 2017:192). Modern demokrasi kuramında çoğulculuk ve çatışma içermek durumunda (Uygun, 2017:213). Moore, *çağdaşlaşma girişimlerinde ödenen bedellere bakıldığında, demokrasiden yararlananların da durumlarından hoşnut olabilmelerini gerektirecek bir nedenin bulunmadığını* (Moore, 2012) bizlere sunmuştu. Demokratikleşmenin, “*her zaman tamamlanmadan kalan ve sürekli olarak tersine çevrilme riski olan ve dinamik bir süreç olduğu*” tasvir edildiği ve ayrıca, yakından ilişkili süreçlerin (zıt yönde hareket etmeleri söz konusu olsa bile) hem demokratikleşmenin hem de demokratikleşmenin geri çevriminin ortaya çıkmasına yol açabileceği görülmektedir (Tilly, 2014). Zakaria'ya göre, Liberal demokrasi, kamusal erdemlerden yalnızca birisidir. Liberal demokrasinin paradoksları olarak; liberal demokrasiye güvenin artarken demokratik kurumlara olan güvenin azalıyor olması, demokratik yöntemlerle anti-demokratik yönetimlerin hükümet araçlarını kullanabilme olasılıkları ve sistemin etkililiğinin, yönetimin demokratik taleplere duyarlılığı oranında olmasıdır (Zakaria, 2014). Demokrasi'nin temel ilkesi olan halkın egemenliği Tocqueville'e (2019) göre Avrupa'dan önce Amerika'da var olmuştur ve var olan bu demokrasi doğrudan, sınırsız ve mutlak. Tocqueville, Amerika'da halk egemenliği; “*halkın herhangi bir engelle karşılaşmaksızın egemenliği*”nden bahseder. Bu durumun Fransa gibi Avrupa ülkelerinden var olmadığını savunmuştur. Tocqueville'e göre; Halk egemenliği Batı'lı ülkelere göre, gizli, saklı ve soyutken, Amerika'da yasalarca ilan edilmiş bir olgudur. Amerika'da demokrasi geleneklerce de benimsenmiştir. Tocqueville için halk egemenliğinin ilk örnekleri ise belediyelerdir. Tocqueville'e göre, insanlar, belediyeler olmadan özgür hükümetlere sahip olabilirler, fakat bu durum onları asla özgür yapmayacaktır (Tocqueville, 2019). Moore'un, endüstri öncesi dönemlerin bürokratik yönetim varlığının günümüze dek sürdürülmeye çalışılma girişimi, demokrasinin Batı türüne uygun olmayan şartları doğurduğu ifadesi ışığında demokrasinin varlığını burjuvaziye bağladığı görülmektedir (Moore, 2012). 1750 yıllarında Batı dünyasında ulusal boyutta bir demokrasiden bahsetmek çok zor (Huntington, 1993). *Halkın egemenliği* manasında bir

demokrasinin hiçbir zaman hayat bulmadığı (Popper, 2010:9) sonucu daha gerçekçi olmaktadır. Nihayetinde, Danimarka, Norveç ve Büyük Britanya gibi monarşi ama iyi bir demokrasi örneği (Popper, 2010:163) olan ülkelerin söz konusu olduğu görülmektedir.

Modern Demokrasiyi biçimlendiren etkenleri şu şekilde sıralamak mümkündür: Cumhuriyetçi Gelenek, Erklar Ayrılığı, Siyasal Temsil, Liberalizm, Doğal Haklar Kuramı ve Laiklik. Tilly, ülkelerin seçim sistemleri ve durumları hakkındaki çözümlerinde, %75 ve üzeri oy alan ve tekrar seçilen başkanlar için; “*seçimin rejim tarafından göstermelik olduğu*” ifadesini kullanmıştır (Tilly, 2014). Özgürlüğün temsili demokrasi düzeninden kaynaklanabilmesi, kısıtlamalara ihtiyaç olması ya da koruma çitlerinin güçlü olması ile özgürlüğün güvence altına alınması ihtimali gibi soru veya alternatif kuramlara karşılık olarak; Zakaria, bu alternatiflerin her halükârda liberal demokrasiyi doğuracağını ifade etmiştir. Zakaria'nın, demokrasinin kaynağını ön plana aldığı söylenemez. Daha çok modern demokrasilerin ve sorunlarının ön planda olduğunu görmekteyiz. Fakat özgürlüğün kaynağı ve korunması ile demokratik uygulamalar ve demokratik ara kurumların varlığı üzerinden demokrasinin doğacağına yönelik ifadesinin ağırlıkta olduğu söylenebilir. Çünkü, Zakaria'ya göre, Atina, günümüzde anlaşılacağı şekilde özgürlüğün doğduğu yer olmadığı gibi Amerika'da demokrasi ve özgürlük karşı karşıya kalmıştı. Dolayısı ile aslında demokrasiden bahsedilemeyecek kilisenin yükselişi ile Batıda hatta dünyada özgürlüğün ilk önemli kaynağı, kendi söylemiyle; *ilk ateşleri tutuşuyor* olmuştu. Zakaria'nın kendi cümleleriyle; *Atina/Yunan demokrasisi deneyimi, demokratlar için ilham kaynağı olsa da Avrupa politikalarında gerçek veya kurumsal bir etkisi olmadı* (Zakaria, 2014). Özet olarak; Zakaria'nın ifadesiyle, *özgürlük demokrasiyi doğurdu, demokrasi özgürlüğü değil*. Devletten bağımsız gücü olan kurumların ihtiyacı çerçevesinde, Zakaria'nın, Batı'nın bu ihtiyacını Katolik kilisesinde bulduğuna dair ifadesine rastlamak mümkündür. Dolayısı ile aslında, sınırlandırılmış iktidar ve hukukun üstünlüğü açısından Atina felsefesinden farklı olan Roma yönetimi ve kültürünün Katolik kültürü haline geldiği (Zakaria, 2014) söylenebilir.

5.SONUÇ

Var olduğu günden beri yöneten – yönetilen ilişkisi içerisinde siyasi bir varlık olmayı sürdürmüş olan insan, tarihi boyunca farklı yönetim modelleri ortaya çıkarmıştır. Bu modeller içerisinde demokrasinin günümüzde benzer yönetim biçimlerine baskın olmayı başardığını ifade etmek yanlış olmayacaktır. Küçük ölçekli, yurttaşların günlük hayatlarında aynı zamanda siyasetçi olduğu, yönetime doğrudan katılımın olduğu polis şehri ve büyük ölçekli günümüz dünya devleti arasında geçen süre zarfında -bu zaman diliminde gerek dünya devleti

gerekse küçük devletler gibi kuramlar tartışıldığını söylemek gerekir- çeşitli süreçlerden geçip farklı anlamlar yüklenen günümüzde egemen yönetim biçiminin odak noktası olan demokrasi kavramı üzerine aslında yeterli olduğu söylenemeyen birçok tanım ve açıklamalara rastlamak mümkündür. Sadece yurttaşların haklarından bahseden, kölelerin doğası gereği köle oldukları ve köle olarak doğduklarını ifade eden Atina demokrasinden, günümüzde eşitlik ve hukukun üstünlüğünü önceleyen liberal demokrasi ve yargının bağımsızlığının tüm liberal demokrasilerde saygı gördüğü bir döneme şahitlik eden bir dünyada, yönetim / demokratik yönetim üzerine tartışmalar güncelliğini korumaktadır denilebilir.

Tilly'e göre, rejim-yurttaş arasındaki politik ilişkilerin demokratik sayılma kuralları, *geniş, eşit, korunan ve karşılıklı bağlayıcı istişareyi içerdiği ölçüde* demokratiktir. *Freedom House* verilerindeki siyasal haklar ve özgürlüklerin önemli bir devlet desteği olmadan bir şey ifade etmeyeceği ifadesi, devlet – yurttaş ilişkilerinde (pazarlığı) vasat bir yapıyı, başka bir deyişle devlet kapasitesi yüksek ve demokratik bir devlet yapısını önerir şeklinde anlaşılabilir. Huntington'a göre ise söz konusu anlaşma veya pazarlığın seçkinler arasında olduğu görülmektedir. Demokrasi, büyük ölçüde devlet kapasitesiyle bağlantılı olarak değişen rejimlerde ortaya çıkacağı çözümlenmesinin yanında, tarihsel rejimlerin büyük çoğunluğunun, düşük kapasiteli demokratik olmayan dilimde yer aldığı sonucu görülmektedir. Demokrasiye ve demokrasiden uzağa götüren yolları tasvir etmek için, rejimlerdeki değişimin ve çeşitlenmenin genel bir açıklamasının amaçlandığı Tilly'de, ayrıca, demokratikleşmenin ve demokratikleşmenin geri çevriminin temel süreçlerinin yanında devlet kapasitesinin arttığı ya da azaldığı süreçleri de etraflıca incelendiği görülmektedir. Acemoğlu ve Robinson'un ifadesiyle, *Prangalanmış Devlet*'in korunmasının gayret gerektirmesi ve söz konusu gayretlerin sonucu çözüm olarak devlet – toplum ve güçlü – güçsüz arasında dengenin kurulması ve bu dengenin korunması olarak öngörülüyor. Zakaria, demokrasi ve özgürlük arasındaki dengenin geri kazanılması için öz-denetime çağrı yapar. Zakaria'nın buradaki amacının, iyi bir şeyin çok fazlası manasında, çok fazla demokrasinin olabileceği olduğu söylenebilir. Başka bir deyişle çok fazla demokrasi değil, demokrasi ve özgürlük arasında denge olsun (Zakaria, 2014) demektir. Nihayetinde, günümüz demokratik toplumlarda yaşayan dünya nüfusunun çoğunluğu, despotik ve baskı ile şiddetin ve tahakkümün altında yaşayanlara göre daha çok şanslı olduğu söylenebilir (Acemoğlu ve Robinson, 2020). Gerek bireyin gerekse toplumun ilerleyişi aslında söz konusu devlet – toplum ilişkileri üzerinden devlet kapasitesinin ne denli artırıldığı ile yüksek derecede öneme sahiptir. *Burjuvazi olmadan devrim olmaz* (Moore, 2012) ifadesi gerçek hayatta ne kadar karşılık bulduğuna dair kati bir

açıklama getirmek zor olsa dahi, özgürlüksüz bir demokrasinin, kişi hürriyeti, devlet-yurttaş ilişkileri açısından büyük sorunlar yaratabileceği rahatlıkla söylenebilir.

Demokrasi kavramının günümüzde tartışılıyor olmasının önemli gerekçelerinden birisi, günümüz dünyasının büyük bir bölümünde demokrasinin tehdit altında oluşudur (Tilly, 2014; Zakaria, 2014; Acemoğlu ve Robinson, 2020). İnsanlık tarihinin son iki yüz yıllık sürecinde tartışılma sıklığı artan demokrasi kavramı üzerine uzlaşılan bir tanımın olması beklenen bir durum olsa dahi, günümüzde maalesef bu mümkün olmamıştır. Antik Yunan'dan bugüne insanların birlikte yaşamanın politik arayışında merkezi konumda yer alan (Tosun, 2001:95) Demokrasi, günümüz modern dönemde tartışılmakta ve en iyi yönetim biçimi olarak kabul görmektedir (Atasoy, 2012). Demokrasiye yönelik bu tartışmaların, yönetim biçimi olarak demokrasinin geliştirilmesi ve pekiştirilmesi amacı taşıdığı söylenebilir. Devlet, kamu politikaları, hukuk, yasalar, yönetim ve çalışmanın tartışma konusu demokrasi ve özgürlük gibi olguların *en iyi, iyi* veya başka bir olguya göre *ideali* ifade etmesi veya etmemesine dair kesin söylemlerde bulunmak çok zor ve yanıltıcı olacaktır. Söz konusu bu olguların amacı önemli olmaktadır. Demokrasiye dair tartışmalarda anlaşılıyor ki; farklı zamanlarda farklı anlamlar yüklenen demokrasi kavramının önümüzdeki süreçte anlam karışıklığını üstlenecek olduğu ve uzlaşıya varılmış bir demokrasinin ve demokrasi kavramının inşa edilmesinin güç olduğu söylenebilir. Ayrıca inşa sürecinin topluma göre yeniden ve farklı şekillerde tekrarlandığı söylenebilir.

KAYNAKÇA

- ACEMOĞLU, D. ve ROBINSON, J. A. (2020). *Dar Koridor: Devletler, Toplumlar ve Özgürlüğün Geleceği*. (Çev. Yüksel Taşkın). İstanbul: Doğan Kitap Yayıncılık.
- ARENDR, H. (2017). *Geçmişle Gelecek Arasında: Seçme Eserler 2*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- ARNHART, L. (2018). *Platon'dan Pinker'a Siyasi Düşünce Tarihi*. (Çev. A. Kemal Bayram ve M. Erdal Okutan). Ankara: Adres Yayınları.
- ARİSTO (2010). *Politika*. (Çev. Ersin Uysal). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- ARİSTO (2020). *Atinalıların Devleti*. (Çev. Ari Çokona). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür yayınları.
- ATASOY, S. (2012). Birey, Demokrasi ve Empati. *Muhafazakâr Düşünce*, 8 (32), ss.131-150.
- ÇAHA, Ö. (2016). *Siyasi Düşüncelere Giriş*. İstanbul: DEM Yayınları.
- ÇELİK, S. (2008). Pragmatizm Pratik Bir Felsefe Seçme Yazılar: Peirce-James-Dewey. İstanbul: Doruk Yayınları.
- DAHL, R. A. (2015). *Amerikan Anayasası Ne Kadar Demokratik*. (Çev. Cenap Çakmak). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları.
- DAHL, R. A. (2019). *Demokrasi Üzerine*. (Çev. Betül Kadioğlu). Ankara: Phoenix Yayınları.
- DURSUN, D. (2012). *Siyaset Bilimi*. İstanbul: Beta Basım Yayım.
- ESER, H. B. ve TAYLAN, Ö. (2017). Antagonizmadan – Agonizmaya: Radikal Demokrasi. *Muhafazakâr Düşünce*. 13 (50), ss. 101-125.
- FARABİ (2011). *İdeal Devlet*. (Çev. Ahmet Arslan). 3. Baskı. İstanbul: Divan Kitap.
- FUKUYAMA, F. (2012). *Tarihin Sonu ve Son İnsan*. (Çev. Zülfü Dicleli). İstanbul: Profil Yayıncılık.
- HEYWOOD, A. (2006). *Siyaset*. (Çev. Bekir Berat Özipek ve diğ.). Ankara: Liberte Yayınları
- HUNTINGTON, S. P. (1993). *Üçüncü Dalga: Yirminci Yüzyıl Sonlarında Demokratlaşma*. (Çev. Ergun Özbudun). Ankara: Türk Demokrasi Vakfı.
- İBN RÜŞD (2020). *Felsefe, Din ve Te'vil*. (Çev. Mahmut Kaya). 2. Baskı. İstanbul: Klasik Yayınları.
- KEYMAN, E. F. (2005). *Sivil Toplum ve Demokrasi*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- KÖKER, L. (1996). Radikal Demokrasi. *Diyalog*, Sayı: 1, s.110-118.
- LOCKE, J. (2019). *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme*. (Çev. Fahri Bakırcı). Ankara: Serbest Kitaplar Yayınları.

- MİLL, J. S. (2017). *Demokratik Yönetim Üzerine Düşünceler*. (Çev. Özgüç Orhan). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- MOUFFE, C. (2000). *Demokratik Paradoks*. (Çev. A. Cevdet Aşkın). Ankara: Epos Yayınları.
- MOORE, B. (2012). *Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri: Çağdaş Dünyanın Yaratılmasında Soylunun ve Köylünün Rolü*. (Çev. Şirin Tekeli ve Alaeddin Şenel). Ankara: İmge Kitabevi yayınları.
- ÖZLER, H. (2011). Devlet – Sivil Toplum Diyadına Karşı Bir Sivil Toplum Örgütü Olarak Devlet. *Muhafazakâr Düşünce*. Yıl 8, Sayı 29-30, ss.57-78.
- POPPER, K. R. (2010). *Hayat Problem Çözmektir: Bilgi, Tarih ve Politika Üzerine*. 3. Baskı. (Çev. Ali Nalbant). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- ROUSSEAU, J. J. (2013), *Toplum Sözleşmesi*. (Çev. Şemsettin Yeltekin). İstanbul: Araf Yayınları.
- TİLLY, C. (2014). *Demokrasi*. (Çev. Ebru Arıcan). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- TOCQUEVILLE, A. (2019). *Amerika'da Demokrasi*. (Çev. Seçkin Sertdemir Özdemir). 1-2. Cilt. 2. Baskı. İstanbul: İletişim yayınları.
- TOSUN, G. E. (2001). *Demokratikleşme Perspektifinden Devlet – Sivil Toplum İlişkisi: Türkiye Örneği*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- TOUCHARD, J. (2015). *Siyasal Düşünceler Tarihi*. (Çev. İsmail Yerguz). İstanbul: Isık Yayınları.
- TUNÇAY, M. (2015). *Batıda Siyasal Düşünceler Tarihi: Yakın Çağ*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- TUNÇAY, M. (2018). *Batıda Siyasal Düşünceler Tarihi: Eski ve Orta Çağlar*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- UYGUN, O. (2017). *Demokrasi: Tarihsel, Siyasal ve Felsefi Boyutlar*. İstanbul: On İki levha Yayıncılık.
- YILMAZ, A. (2001). *Çağdaş Siyasal Akımlar: Modern Demokraside Yeni Arayışlar*. Ankara: Vadi Yayınları.
- ZAKARIA, F. (2014). *Özgürlüğün Geleceği: Yurtta ve Dünyada İlliberal Demokrasi*. (Çev. Meral Öztoprak Sağır ve H. Serkan Akıllı). İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.